

CIA İstihbarat Raporları ve Salvador Allende*

Muhammed Hayati TABAN** ve Kamer KASIM***

Öz

Soğuk Savaş Dönemi iki karşılıklı kutbun, ideolojinin, ekonomik sistemin karşı karşıya geldiği bir dönemdir. Bu dönemde uluslararası ilişkiler bu iki kutuplu sistemden etkilenmekle kalmamış, Şili gibi ülkelerin iç siyaseti de bu etkiyle şekillenmiştir. 1823 Monroe Doktrini ile başlayan ABD'nin Latin Amerika'ya kendi etki alanı olarak görme siyaseti ekonomik olarak I. Dünya Savaşı sonrasında politik olarak ise II. Dünya Savaşı sonrasında belirginleşmiştir. Bu belirginleşme ABD'nin kendi normlarını ve kuralları Latin Amerika ülkelerine benimsetmesine yönelik politikalarına yansımış, bu politikalar başarısız olduğunda ise Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) operasyonları devreye girmiştir. Bu çalışmada 1999 yılında Bill Clinton Başkanlığında alınan bir kararla gizliliği kaldırılan CIA belgeleri incelenerek bu gizli operasyonların boyutu ve etkisi net olarak ortaya konulmaktadır. Böylelikle iç siyasi yapının şekillenmesindeki dış etkinin anlaşılmasına katkı yapılması amaçlanmaktadır. CIA'nın gizliliği kaldırılan 2.200 CIA belgesi incelendiğinde CIA'nın sadece istihbarat toplamakla yetinmediği, ABD'nin kurduğu uluslararası topluma Şili'yi uyumlu hale getirmek amacıyla Şili ordusu, siyasi partileri, medya kurumları ve parti liderleri ile doğrudan temas halinde olduğu görülmektedir. Temasın ötesinde ayrıca CIA gerektiğinde ABD tarafından tehdit olarak algılanan Markist Başkan Salvador Allende'yi engellemek için Allende karşıtı muhaliflere, askerlere ve medyaya maddi, teknik ve stratejik

* Bu makale yazarın doktora tezinin ilgili bölümünden oluşturulmuştur. Muhammed Hayati Taban, Uluslararası Topluma Bir Entegrasyon Aracı Olarak Latin Amerika'da Darbeler: Şili Ve Arjantin Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

** Dr., Kastamonu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, htaban@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1785-9965

*** Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, kamerkasim@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9594-5183

destek vermiştir. Başkan adayı olarak oyların çoğunluğunu aldığı 4 Eylül 1970 tarihinden itibaren CIA Allende'nin başkan olarak atanma tarihi 24 Ekim 1970'e kadar olan süreç için "İki Yol" (Two Tracks) operasyonunu başlatmıştır. Bu operasyonun birinci ayağı (Track I) Allende'nin kongre tarafından resmi olarak onaylanmasını engellemek amacıyla gerçekleştirilen ve Şili'deki Amerikan büyükelçiliği ve ABD Dışişleri Bakanlığı ile koordineli şekilde yürütülen operasyonlardır. Operasyonun ikinci ayağı ise (Track II) doğrudan CIA tarafından elçilik ve bakanlık bilgilendirmeksizin yürütülen ve Allende'ye karşı orduyu harekete geçirmeyi amaçlayan operasyonlardır. Bu operasyonlar kısa vadede Allende'nin başkan olmasını engellemese de uzun vadede Allende'nin devrilmesine doğrudan etki etmiştir.

Anahtar Kelimeler: CIA, Şili, Gizli Operasyonlar, Gizliliği Kaldırılmış İstihbarat Belgeleri.

Declassified CIA Reports and Salvador Allende

Abstract

The Cold War Period was a period in which two opposing poles confronted each other with their ideology, economic system and area of influence. In this period, international relations were not only affected by this bipolar system, but also the domestic politics of countries such as Chile were shaped by this effect. The policy of the USA to see Latin America as its own sphere of influence can be dated back to the Monroe Doctrine of 1823 but economically it became concrete after World War I, and politically after World War II. This meant that the USA imposed its own norms and rules on Latin American countries, and when it seemed to fail, the operations of the American Central Intelligence Agency (CIA) came into play. In this study the CIA documents, which were declassified with a decision taken by Bill Clinton in 1999, are examined and the extent and effect of these covert operations are shown. Thus, this study aims to contribute to the understanding of the external influence in the shaping of the domestic political structure. In the 2,200 CIA documents that have been declassified, it is seen that the CIA is not content with just collecting intelligence, but is in direct contact with the Chilean army, political parties, media institutions and party leaders. Far beyond contact, the CIA provided material, technical and strategic support to anti-Allende dissidents, soldiers and the media in order to prevent the Marxist President Salvador Allende, who was perceived as a

threat by the United States. From September 4, 1970, when he received the majority of the votes as a presidential candidate, the CIA initiated the "Two Tracks" operation for the period until October 24, 1970, when Allende was to be appointed as president. Track I included the operations carried out in coordination with the American embassy in Chile and the US State Department, to prevent the official approval of Allende by the congress. On the other hand, Track II covered the operations carried out directly by the CIA without informing the embassy and the ministry and aiming to mobilize the army against Allende. Although these operations could not prevent Allende from becoming president in the short run, they had a direct impact on Allende's overthrow in the long run.

Keywords: CIA, Chile, Covert Operations, Declassified Intelligence Documents.

Giriş

Soğuk Savaş dönemi iki süper gücün dünya ölçeğinde karşı karşıya geldiği iki kutuplu sistemin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde kutup liderleri olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) askerî ideolojik, ekonomi başta olmak üzere tüm alanlarda karşı karşıya gelmiştir. Bu süreç kutup liderlerinin öncelikli olarak kendi etki alanlarında etkili olduğu ve amaç olarak ise tüm dünya genelinde kendi değerlerini, normlarını ve kurallarını kabul ettirme çabasıyla karakterize olmuştur.

Latin Amerika özelinde düşünüldüğünde ABD'nin 1823 Monroe Doktrini ile başlayan, I. Dünya Savaşı ile devam eden kendi liderliğinde Latin Amerika'yı şekillendirme çabaları 1933 tarihli İyi Komşuluk politikası ile devam etmiştir. Bir başka deyişle II. Dünya Savaşı henüz başlamadan yani doğrudan dünya iki farklı kutba bölünmeden önce de Latin Amerika ülkeleri ABD tarafından kendi etki alanı altındaki ülkeler olarak görülmektedir. 1945 sonrası artık ABD'nin öncülüğündeki liberal ekonomik düzene birçok hükümetin dâhil edilebildiği kurumsallaşmış iş birliğine dayalı vizyonuyla savaş ile sarsılmış toplumları ve ekonomileri kendi liderliğini ve değerlerini kabul ettirecek şekilde etkilemeye başlamıştır. Bu demektir ki ABD'nin bu anlayışı genel olarak Latin Amerika ve özel olarak ise Şili'ye dayatacağı normlar ve kurumlar ile yansımıştır. Nitekim kendi liderliğindeki toplumdaki düzeni sağlamak için ABD artık bu dönemde bölgedeki ülkelere karşı politikalarında doğrudan askerî müdahaleden dolayı ekonomik yaptırımlara kadar bir dizi seçeneğe başvurmuştur. Bu politikalar uluslararası toplumun düzeninin

sürdürülmesi ve bu toplumun baskın normlarının (ki bu dönemde en baskını antikomünizm olacaktır) topluma üye devletlerce benimsenmesi için askerî diktatörlüklere destek vermeye kadar gitmiştir.

Özellikle 1945 sonrasında ABD'nin liderliğindeki kutbun geçerli kuralı antikomünizmdir. Dünya genelinde ve Latin Amerika bölgesi özelinde ABD politikasını SSCB tarafından yönetilen komünist saldırganlığın dünyayı tehlikeye attığı düşüncesi altında inşa etmiştir. Dolayısıyla bu dönemdeki tehditlere yanıt vermek, ABD ulusal güvenlik politikasının temel dayanağı haline gelmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde tehditler İkinci Dünya Savaşı esnasındaki ilk deneyiminden Soğuk Savaştaki gizli eylemlere kadar ABD istihbaratının operasyonel yönünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. İstihbarat operasyonları, ABD'nin bu tehditlere karşı koymasının bir yöntemi olmuştur (Lowenthal, 2019: 11).

İstihbarat operasyonlarının bu denli öne çıkmasının nedeni aslında Latin Amerika ülkelerinin kurumsallaşmış bir demokrasi geleneğine açık olmamasından da kaynaklanmaktadır. Nitekim 20. yüzyılda Latin Amerika 18 ülkesinde 139 tane darbe gerçekleşmiştir. Fakat Şili bu açıdan bölgede 1973'e kadar bir anomali olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Şili, demokrasi tecrübesi ve anayasal geleneği açısından bağımsızlığının ardından diğer Latin Amerika ülkelerinden ayrılmaktadır. Nitekim 1932 yılından 1973 yılına kadar Şili demokrasisi anayasal kesintiye uğramadığı bir süreç yaşamıştır (Loveman, 2001: 196).

1973 Darbesine gelen süreçte Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) Şili'de operasyonlarına çok önceden başladığı 1999 yılında Bill Clinton döneminde alınan kararla gizliliği kaldırılan CIA belgelerinden anlaşılmaktadır. Şili Gizlilik Kaldırma Projesi (The Chile Declassification Project), yaklaşık 2.200 CIA kaydının açığa çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca, bu proje kapsamında Pinochet'nin on yedi yıllık diktatörlüğünün yanı sıra 1970 ve 1990 yılları arasında Şili'deki ABD politikalarına ve eylemlerine önemli ölçüde ışık tutan 18.000 Dışişleri Bakanlığı belgesiyle birlikte yaklaşık 3.800 Beyaz Saray, Ulusal Güvenlik Konseyi, Pentagon ve FBI kaydı yayınlanmıştır. Toplamda bu proje daha önce hiç görülmemiş 24.000 belgenin kamuoyu ile paylaşılmasıyla sonuçlanmıştır (Kornbluh, 2013: 15).

Bu çalışmada da 4 Eylül 1970'te komünist Başkan Adayı Salvador Allende'nin Şili'de en yüksek oyu almasının ardından planlanan gizli operasyon olan İki Yol (Two Track) ile ilgili belgeler incelenecektir. Bu gizli CIA operasyonuna

yönelik inceleme Eylül–Kasım 1970 tarihleri arasındaki 18 belgeye odaklanmaktadır. 18 belgeden 5 tanesi CIA'ya ait belgelerdir. CIA belgeleri incelenmeden önce ilk olarak Şili'de 1970 seçimlerindeki iç siyasi ortamın anlaşılması önem arz etmektedir. Ardından ABD'nin bu gizli operasyondaki motivasyonu Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Latin Amerika'ya yönelik politikası bağlamında anlatılmaya çalışılacaktır. Soğuk Savaş Dönemindeki CIA operasyonları anlaşıldıktan sonra ise CIA'nın Salvador Allende'ye yönelik operasyonları ele alınacaktır. Son olarak ise “İki Yol” operasyonuna yönelik CIA belgeleri incelenecektir.

1. Şili'de 1970 Seçimlerinde Siyasi Ortam

1960'lar ABD'nin Şili iç siyasetine yönelik hamlelerinin arttığı ve doğrudan komünizm karşıtı bir pozisyon aldığı dönemdir. Öyle ki 1964 seçimlerinde sol ittifakın adayı sosyalist Salvador Allende karşısındaki en güçlü aday olan Hristiyan Demokrat Partiden Eduardo Frei kötünün iyisi olarak ABD tarafından finanse edilen kampanyasıyla 1964 seçimlerini kazanmıştır. Amerikan kaynaklarından kapsamlı finansman alan Hristiyan demokratlar Eduardo Frei'ye teklifte bulunurken sağ (Frente Democrático, Demokrasi Cephesi) Radikal Partinin muhafazakâr kanadının bir üyesi olan Julio Durán'ı başlangıçta aday olarak belirlese de sonrasında komünizme karşı cepheye birleşerek desteğini Frei'ye yönlendirmiştir. Küba'nın gölgesi ve antikomünizm 1964 seçim kampanyasında büyük bir rol oynamış ve ABD Hristiyan demokratların adayı için önemli miktarda mali ve teknik destek sağlamıştır. 1975'te yayımlanan ABD kongre raporuna göre CIA, Hristiyan demokratların adayını desteklemek için 2,6 milyon dolardan fazla harcamıştır. Bunun yanında Şili'deki CIA merkezi bir dizi Hristiyan demokrat yanlısı öğrenciye, kadınlara, profesyonellere ve köylü gruplarına destek vermiştir. Bu dönemde Washington'da Dışişleri Bakanlığı, Beyaz Saray ve CIA yetkililerinden oluşan kurumlar arası bir seçim komitesi kurulmuş ve bu komiteye Santiago büyükelçiliğinden personeller de katılmıştır. Santiago'daki CIA Merkezi Hristiyan demokratlara, gizli propagandaya ek olarak, oy kullanma, seçmen kaydı ve seçmen katılımının arttırılmasına yönelik Amerikan tarzı bir kampanya yürütmede yardımcı olmuştur (United States Senate, 1975: 9).

ABD'nin bu politikasının anlaşılması için bölgede yaşanan Küba Devriminden bahsedilmelidir. Nitekim Küba Devrimi 1960'ların kıtadaki muazzam

umutlar ve muazzam korkular uyandıran en büyük politik olayı olmuştur. Devrim sadece bölge ülkelerinde gerilla hareketlerini cesaretlendirmekle kalmamış sol görüşlerin büyük bölümlerini de radikalleştirmiştir. Şili gibi halkın politik olarak bilinçlenmiş olduğu bir ülkede Küba Devriminin etkili olmuş ve kaçınılmaz bir şekilde siyasi alan özellikle sol siyaset bu yönde ilerlemiştir. Örneğin Ağustos 1965'te Concepcion Üniversitesi'nde küçük, aktif ve çoğunlukla üniversiteli öğrenciler tarafından yeni bir Devrimci Sol Hareket (Movimiento de Izquierda Revolucionaria, MIR) kurulmuştur. Bu hareket kapitalizmi devirmek ve Şili'de Küba tarzı bir devrimci sistem kurmak için “silahlı mücadele” ihtiyacı konusunda Guevarist görüşleri benimsemiştir. Benzer radikal yaklaşımlar Sosyalist Partinin belirli kısımlarında da etkili olmuştur. Bu etkinin bir sonucu olarak Kasım 1967'de Chillan'daki konferansta Sosyalist Parti kendisini Marksist-Leninist olarak yeniden tanımlamış ve amacını “devrimci bir devlet” kurmak olarak ilan etmiştir. Ancak Salvador Allende de dâhil olmak üzere birçok sosyalist, komünistler gibi seçim stratejisine bağlı kalmaya devam etmişlerdir (Collier ve Sater, 2004: 321).

Küba Devriminden etkilenen Şili'deki sol hareket ve müesses nizamın temsilcisi Hristiyan demokratlar 1970 seçimlerine girmişlerdir. Aslında 1970 başkanlık kampanyası dengeli üç hareket arasında gerçekleşmiştir. Ulusal Parti ve bir grup muhalif Radikal partili tarafından desteklenen eski Başkan Jorge Alessandri başkanlık için ilk aday olmuştur. İlk başta siyasi inisiyatif almış gibi görünmesine ve anketlerde oldukça ileride olmasına rağmen Alessandri'nin ilerlemiş aşısı (yetmiş dört) politika ya da program açısından çok fazla umut vaat etmemiştir. Alessandri'nin gücü parti siyasetinin üzerindeki kişisel duruşundan kaynaklanmıştır. Hristiyan demokratların adaylığı ise ABD eski büyükelçisi ve partinin solcu kesimiyle özdeşleşen Radomiro Tomić olarak belirlenmiştir. Üçüncü başkan adaylığı ise senatör ve dördüncü kez solun adaylığı olan Sosyalist Partiden Salvador Allende olmuştur. Allende partinin rolü konusundaki anlayışında daha çok Leninist olarak öne çıkmış ve kademeli bir sosyalizm inşa etme sürecinden daha çok daimi bir halk devrimi vizyonuna bağlı bir görüntü çizmiştir (Angell, 1993: 156).

1964-1970 döneminin başkanı olan Eduardo Frei Montavla döneminin reformist mevzuatı ve Hristiyan demokrat yönetim tarafından teşvik edilen kitlesel örgütsel uyanış, Şili toplumunda daha fazla reform için önemli bir kaldıraç sağlamıştır. Bu anlamda Hristiyan demokratlar, Şili'nin demokrasisini 1932'den beri faaliyet gösterdiği şekliyle kesin bir biçimde değiştirmiştir. 1970 başkanlık seçimleri

yaklaştıkça Salvador Allende'nin başkan adayı olduğu Halkçı Birlik (Unidad Popular) koalisyonu bu değişime cevap olarak “sosyalizme barışçıl geçişi” önermiştir. Bu öneri başkanlığın ve parlamentarizmin kötü yanlarını ortadan kaldırmak için Şili'nin mevcut siyasi kurumlarının tek meclisli bir yasama veya halk meclisi ile değiştirilmesini, yargı ve eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesini, ulusal ve yerel politika yapımına sendika ve toplum örgütleri aracılığıyla işçilerin ve köylülerin katılımının büyük ölçüde arttırılmasını vaat etmiştir. Ayrıca program seksen hektarlık sulu arazinin eşdeğerinden daha fazla olan tüm tarımsal arazilerin kamulaştırılması, finansal sistemin (bankalar ve sigorta şirketleri) ve ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınması üzerinde güçlü bir etkiye sahip tüm faaliyetlerin kamulaştırılması gibi radikal değişimler içermiştir. Bu son kategori üretim araçlarının ve dağıtım kanallarının geniş bir sosyalleşme programına tabi tutulması anlamına gelmekteydi. Hristiyan demokrat aday Radomiro Tomiç ise “Özgürlük Devrimin” yoğunlaştırılması yani mevcut düzenin geliştirilmesi vaadiyle seçime gitmiştir. Bir diğer aday olan Jorge Alessandri ise eski seçkinlere hitap ederek hukuk ve düzenin restorasyonu vaatleriyle 1970 başkanlık seçimlerine aday olmuştur (Loveman, 2001: 244).

1970 Başkanlık Seçimi daha önceki 1964 seçimlerinde de görüldüğü gibi ABD'nin açıktan olmasa da doğrudan müdahil olduğu bir seçim olmuştur. 1975'te ABD Senatosu tarafından hazırlanan rapora göre seçimden 6 ay önce Mart 1970'te CIA 40 Komitesi (40 Komitesi, görevi önerilen büyük gizli operasyonları gözden geçirmek olan Yürütme Organının Kabine düzeyinde bir organıdır. Başkanın Ulusal Güvenlik İşlerinden Sorumlu Yardımcısı tarafından başkanlık edilen Komite, Siyasi İşlerden Sorumlu Danışman, Savunma Bakan Yardımcısı, Genelkurmay Başkanı ve CIA Direktörü'nden oluşmaktadır) seçimlere yönelik stratejisini şekillendirmiştir. Senato Raporu incelendiğinde CIA'nin seçim öncesi ve seçim sonrası olmak üzere ve duruma göre değişken stratejisini Allende karşıtı olarak kurduğu anlaşılmaktadır. Seçim öncesi stratejide ABD'nin seçimlerde tek bir adayı desteklememesi, bunun yerine Marksist adayı destekleyen UP koalisyonuna karşı "bozucu" operasyonlar yürütmesi gerektiğine karar verilmiştir. "Bozucu" operasyonlarının iki amacı vardır: 1970'te başkanlığın kontrolünü komünist çabaları baltalamak ve 1970 başkanlık seçimi hazırlıklarında UP koalisyonuna etkili bir alternatif oluşturmak için Şili'deki Marksist olmayan siyasi liderleri ve odakları güçlendirmek. Bu hedeflere ulaşmak amacıyla CIA bir dizi gizli operasyon gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlar ilk olarak

Şili'deki neredeyse tüm medyayı kullanan ve uluslararası basına da yer veren yoğun bir propaganda kampanyasına odaklanmıştır. Propaganda yerleştirmeleri, sağcı kadın ve "sivil eylem" gruplarının desteklenmesi gibi taktikler öne çıkmıştır. Bu süreçte Allende'nin zaferini şiddet ve Stalinist baskı ile eşitleyen "koru kampanyası" yürütülmüştür. Bunun yanında yaklaşık iki bin gazeteci, akademisyen, politikacı ve diğer kanaat önderlerine gönderilen bir haber bülteni, Allende'nin başkanlığı kazanması halinde hayatın nasıl olacağını gösteren bir kitapçık, Sovyet rejimine muhalif olanların kroniklerinin çevirisi ve dağıtımı, afiş dağıtımı ve tabela boyama gibi çok çeşitli propaganda tekniklerine başvurulmuştur. Komünist idam mangaları imajını çağrıştıran resimler ve Prag'ın SSCB tankları tarafından yıkılması "koru kampanyası" sürecinde başvurulan imajlar olmuştur (United States Senate, 1975: 19-22).

ABD tarafında CIA öncülüğünde tüm bunlar olurken içeride başkan adaylarından Alessandri'nin seçim kampanyasının zayıflığı ve Hristiyan demokratların ise seçime yalnız başına gitme kararı, oyların üçe bölünmesine neden olmuş ve Salvador Allende az farkla seçimi kazanmıştır (oyların %36,3'ünü alarak, Alessandri oyların %34,9'unu almıştır). Demokratik seçimle bir Marksistin en çok oyu alması seçim döneminde ve öncesinde yürütülen koro kampanyasının da etkisiyle ülkede bir belirsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Seçimin hemen ardından Santiago borsasındaki hisse senetleri önemli ölçüde düşmüştür. Ayrıca tüketim malları stoklarına yatırılan altın alımını karşılayamayanlar bankalardan benzeri görülmemiş şekilde paralarını çekmiş ve Pudahuel havaalanındaki bilet gişeleri iki hafta boyunca alışılmadık derecede çok yolcu görmüştür (Loveman, 2001: 247, Collier ve Sater, 2004: 328, United States Senate, 1975: 23).

Tüm bu belirsiz ortama rağmen Şili'de bir askerî darbe ihtimali kimsenin aklına gelmeyecek bir ihtimaldi. Ülkenin tüm komşuları askerî rejimler altındaydı fakat Şili bu ülkelerden demokrasi geleneği açısından farklı bir yerde durmaktaydı. Şili ordusu açısından düşünüldüğünde ise 1960'ların sonlarından itibaren orduda haksızlığa uğramış hissi oluşmaya başlamıştı. Askerî harcamalar 1950'lerden beri keskin bir şekilde düşmekteydi. Frei kendisinden önceki Alessandri gibi orduya çok fazla önem vermemiş ve hatta Eylül 1967'de silahlı kuvvetlerin sivil sorumluluklarına dikkat çekmişti. Frei yönetiminin son yılında siyasi gerginlik artmış ve 1968 yılının Nisan ayında askerlerin haklarının iyileştirilmemesinden şikâyetçi bazı subaylar istifa etmiş bunun üzerine Başkan Frei, emekli bir general

olan Tulio Marambio'yu Savunma Bakanı olarak atamıştı. 1932'den beri ilk kez 20-21 Ekim 1969'da Birinci Ordu Komutanı General Roberto Viaux hükümete karşı bir meydan okuma gerçekleştirmişti. Bu olaydan kısa bir süre sonra hükümet orduyu yatıştırmak için kongre aracılığıyla ordu personeline yönelik iyileştirmeleri içeren yasaları geçirmişti. Bu hareket uzun süre sonra Şili'de karşılaşılan ilk askerî hareketlilik olarak tarihe geçmiş ve Şili için bir anomali olarak görülmüştür (Loveman, 2001: 245, Collier ve Sater, 2004: 326, U.S. Department of State, 2009).

2. Soğuk Savaş ve ABD'nin Latin Amerika'ya Yönelik Politikası

I. Dünya Savaşı ABD'nin uluslararası sistemin güç dengesi sağlayıcısı olmasına, II. Dünya Savaşı ise güç dengesinin iki asli unsurlarından biri yani büyük gücü olmasına tanıklık etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitimi ABD'nin kendi liderliğinde liberal uygulamalar ve liberal kurumlarla önce kendi etki alanındaki ülkeleri daha sonra tüm dünyayı etkilediği bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde oluşan ABD'nin etkin liderliğindeki kutup "Özgür Dünya" olarak ortaya çıkmış ve antikomünizm Soğuk Savaş döneminin ABD liderliğindeki kutbun belirleyicisi olmuştur.

Latin Amerika özelinde bakıldığında ise 1945 sonrası süreç (özellikle 1945-1960) ABD'nin etki alanını kendi öncülüğünde kurduğu kurumlarla somutlaştırdığı bir dönemdir. Bu dönemde ABD, devletlerarası ilişkiler (Amerikan Devletleri Örgütü, OAS, 1948), güvenlik (Rio Anlaşması, 1947) ve finans (Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası, 1959) ilişkilerini düzenlediği kurumların oluşmasına öncülük etmiştir. Bir başka deyişle ABD kendi liderliğindeki kutbun Latin Amerika bölgesindeki kurumsal süreçlerini kurmuştur.

Soğuk Savaş, Amerika kıtasına 1950'lerin başında geldiğinde ABD politikasını komünist tehditlerle mücadele etmek üzerine kurmuştur. Bu süreçte Mayıs 1950'de ABD Başkanı Harry S. Truman Amerika kıtası Askerî İşbirliği Anlaşması hakkındaki Ulusal Güvenlik Konseyi mutabakatını onaylamıştır. Aynı dönemde yapılan resmî açıklamada ABD'nin güvenliğinin kıtanın güvenliği ile eş tutulduğu ilan edilmiştir. Bu süre zarfında çevreleme politikasının baş mimarı George Kennan, Latin Amerika'daki ABD politikasının hedefleri açıkça belirtmiştir: Kıtanın sahip olduğu hammaddenin korunması, Latin Amerika'nın düşman tarafından askerî olarak sömürülmesinin önlenmesi, Latin Amerika'da ABD karşıtı psikolojik mobilizasyonun önlenmesi. Öte yandan Soğuk Savaş'ın etkisiyle birlikte

1960 ve 1970'ler Latin Amerika'da sosyal çatışmanın yoğunlaştığı ve sert bir anti-komünizm etkisinin yaşandığı bir dönemdir. Özellikle Küba Devrimi'nin 1959'daki başarısı silahlı kuvvetler de dâhil olmak üzere Latin Amerika toplumundaki muhafazakâr kesimleri korkutmuş ve harekete geçirmiştir. Bu süreçte ABD hükümeti Eisenhower'dan Kennedy ve Nixon'a kadar, zayıf demokratik rejimler yerine güçlü askerî diktatörlük rejimleri tercihinin açıkça ortaya koymuştur. Bu koşullardan etkilenen Latin Amerika orduları "ülkelerini kurtarma" görevini yerine getirmekten kaçınmamıştır. Bu dönemin Latin Amerika orduları iktidarı ele geçirdiklerinde toplumu temizlemek, siyaseti tasfiye etmek ve ekonomik kalkınmayı başlatmak için yeterli süre için askerî rejimler kurmuşlardır. Bu durum bu döneme kadar gerçekleşen askerî müdahale şekillerinde büyük bir değişikliğe işaret etmektedir: Bu dönemden önce gerçekleşen askerî darbeler bir adayın seçilmesi gibi belirli sonuçları engellemeyi amaçlayıp, kısa süreli olarak iktidarı ele geçirmeyi hedeflerken bu dönemdeki darbeler uzun ömürlü askerî rejimlerin önünü açmayı amaçlamıştır (Smith, 2005: 79-112).

Askerî rejimlerin önünün açılmasının yanı sıra 1945 sonrası dönem devlet ölümü diyebileceğimiz durumun ortadan kalktığı ve toprak ilhakı ve fetih savaşının yasaklanmasının ABD önderliğinde desteklenen bir norm haline geldiği bir dönemdir. Bu dönemde toprak ilhakının ortadan kalkması büyük güçleri taktik değişikliğine yöneltmiş ve büyük güçler diğer devletleri doğrudan kontrol etmek yerine onların hükümetlerini kontrol etme politikasını benimsemişlerdir (Fazal, 2007: 173). Bu durum örneğin Şili'de demokratik olarak seçilen komünist Salvador Allende'ye verilecek tepki konusunda Nixon'la olan özel yazışmasında Kissinger tarafından da şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Kendi kaderini tayin hakkını destekleme ve özgür seçimlere saygı prensiplerine güçlü bir bağlılığımız var, ayrıca yarım kürenin iç işlerine müdahale etmeden ve ulusları oldukları gibi kabul etmek resmî duruşumuz. Bu nedenle, bu prensipleri ihlal eden şekillerde hareket etmemiz çok pahalıya mal olacaktır. Latin Amerika başta olmak üzere tüm dünya politikalarımızı söylemlerimizin güvenilirlik testi olarak görmektedir.

Öte yandan bu duruma tepki vermememiz Latin Amerika ve Avrupa tarafından etki alanımızdaki meselelere kayıtsız kaldığımız veya güçsüz

olduğumuz izlenimini verme riskini taşımaktadır.” (Department of State, 2014).

Somut olarak bu dönem ele alındığında II. Dünya Savaşı sonrası döneme dair resmî olarak da ABD tarafından atılan adımların birçok bildiri ve belgeye yansdığı görülmektedir. Genel olarak bu dönemde benimsenecek olan uluslararası politika 1950 tarihli ABD Ulusal Güvenlik Bildirisinde iki noktada toplanmıştır: Bunlardan ilki Amerikan sisteminin sürebileceği ve gelişebileceği bir uluslararası ortam yaratmak, ikincisi ise Sovyet sisteminin gelişmesini engellemektir. Bu noktada bildiride açıkça ABD çıkarlarıyla uyumlu bir düzen ve güvenlik sistemi yaratılması hususu vurgulanmaktadır (National Security Council, 1950). Latin Amerika özelinde uluslararası toplumun liberal ekonomik kodlarının öne çıkması açısından bu ülkelere yönelik politikalar Beyaz Saray sözcüsünün söylediklerinden daha iyi anlaşılabilir.

“ABD neden dış yardımlarda ısrarcı olmalıdır? Her şeyden önce ekonomik açıdan düşünüldüğünde ABD uluslararası ticaret ve yatırım açısından gelişmekte olan ülkelere bağlıdır... ABD'nin enerji yakıtı ve mineral ithalatının 1970'den 1985'e dört kat artması beklenmektedir... Bu noktada dünyada bulunan rezervlerin çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Bu açıdan ABD'nin gelişmekte olan ülkeleri, kaynakların özgürce paylaşıldığı uluslararası ticaret sisteminin bir parçası olarak tutması temel çıkarınadır.” (U.S. Department of State, 2009).

Bu amaçla II. Dünya Savaşı sonrasında 1990'a kadar olan dönemde ABD toplamda 400 milyar dolarlık askerî ve ekonomik yardım yapmıştır. Özellikle bu askerî yardımın önemli bir amacı, muhalifleri bastırarak ve sosyal kontrolü sürdüreceği yerel baskıcı güçleri güçlendirmektir. Ayrıca ABD'nin ekonomik yardım programları, politik nüfuz kazanmanın ötesinde alıcı ülkelerin ekonomilerini dünya kapitalist pazarına entegre etmeyi amaçlamıştır (Robinson, 1996: 641). Nitekim Amerikan askerî yardımları Latin Amerika'da ülkelerindeki otoriter hükümetlerin gücünü artırmış ve onlara politikaları için demokratik destek bulmaktan kaçınmalarına imkân vermiştir (Sahlins, 1991: 207-208).

ABD tarafından baskıcı hükümetlere yapılan bu askerî yardımlar takip edilen politikaların sürdürülmesine yönelik örtük bir destek olarak görülmelidir. Bu noktada denilebilir ki demokrasi sağlam bir iş ortamı oluşturmak adına bu şekilde

feda edilmiştir (Biancardi, 2003: 33). Bu açıdan düşünüldüğünde düzen, adaletten önce gelmektedir. Bu sebeple yönetsel olarak liberal olmayan devletlere yapılan yardım ve onlarla kurulan iş birliği, liberalizmin demokrasi taahhütlerinin önüne geçmiştir (Jahn, 2013: 95). Bu süreçte demokratik hükümetin zayıf olduğu veya hiç olmadığı durumlarda ABD, liberal olmayan güçlere ve politik sonuçlara bu ülkelerin liberal uluslararası düzende kalmasını sağlamak adına destek vermiştir (Latham, 1994: 320, Jahn, 2013: 81).

3. Soğuk Savaş Dönemi CIA Operasyonları

Soğuk Savaş döneminde ABD 63'ü gizli ve 6'sı ise açıktan olmak üzere diğer ülkelerde rejim değişikliğine yönelik müdahalede bulunmuştur. Bu müdahalelerin 39 tanesi başarısız olmuş, 30 tanesi (24 gizli ve 6 açıktan) ise ABD destekli güçlerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca bu 63 müdahaleden sadece altı tanesi otoriter rejimleri demokratik rejimle değiştirmeyi amaçlamıştır. Dahası müdahalelerin çoğunluğu demokratik hükümetlerin sağcı diktatörler ile değiştirilmesine yönelik olmuştur (O'Rourke, 2017: 234-236). Öte yandan, bahsedilen müdahaleler tek taraflı gerçekleşmemiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin Latin Amerika'da gerçekleştirdiği sekiz müdahaleyi inceleyen Grow, bu müdahalelerin hepsinde yerel politik aktörlerin Amerikan Başkanlarını müdahale etme noktasında etkilediklerini ortaya koymuştur (Grow, 2008: 193).

Her ne kadar normatif olmayan motivasyonlar rejim değişikliği gibi müdahaleleri gerektirse de müdahalenin normlara dayalı olması ya da olmaması politika yapıcılarının müdahaleyi nasıl şekillendireceğini belirlemektedir. Uluslararası toplumun meşruiyet tanıdığı operasyonlar açıktan gerçekleştirilirken, bu meşruiyetin olmadığı durumlarda operasyonlar gizli gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla devletler, özellikle büyük güçler genellikle demokratik bir rejime müdahale edeceklerinde, ekonomik sebepler açıkça baskın geldiğinde ve/veya destekledikleri liderlerin sicili temiz değil ise gizli müdahaleyi tercih etmektedir (O'Rourke, 2013: 33-34).

Büyük güç başlangıçta dile getirdiği normlarla çelişen politikaları takip etmeyi gerekli bulduğu zaman uyumsuzluklar ortaya çıkabilir. Bu koşullar altında ikincil devletlerdeki elitler, büyük gücün normatif programının samimiyetini ve güvenilirliğini sorgulayabilir. Örneğin ABD 1960'larda ve 1970'lerde bu tarz bir uyumsuzlukla karşı karşıya kalmıştır: Avrupalıları emperyalizmden vazgeçmeye ve bütün uluslara kendi kaderini tayin etme hakkının verilmesine yönelik on yıllar süren

çalılardan sonra ABD, Üçüncü Dünyaya yönelik daha müdahaleci bir politika izlemeye başlamıştır. ABD kendi liderliğindeki toplumu şekillendirmede büyük ölçüde başarılı olurken bu süreçte bazı ülkelerde dışsal teşvik ile sosyalleşme sağlanmış, bazılarında bu sosyalleşme doğrudan müdahale ve içsel yeniden inşa ile gerçekleşmiştir. Her durumda liberal uluslararası normların (antikomünizmin) yayılması ABD'nin askerî ve ekonomik dominasyonuna paralel olarak gerçekleşmiştir (Ikenberry ve Kupchan, 1990: 294-300).

4. İki Yol: Şili Devlet Başkanının Onayına ABD Müdahalesi

Seçimlerin Başkan Allende tarafından kazanılmasının ardından ABD Allende'nin başkan olarak atanmaması için CIA merkezde olmak üzere elinden geleni yapmıştır. Aslında ABD'nin Şili'de antikomünizm karşıtlığı 1947 yılına, Allende karşıtlığı ise 1964 seçimlerine kadar uzanmaktadır. Nitekim Allende'nin seçilmesi öncesinde 27 Haziran 1970'te Kissinger "Kendi halkının sorumsuz seçimi yüzünden neden bir ülkenin komünistleşmesini hiçbir şey yapmadan izlediğimize anlam veremiyorum" diyerek ABD'nin pozisyonuna açıklık getirmiştir (Nixon, 1978: 490).

Nitekim seçim sonuçları (4 Eylül 1970) sonrası Washington'da Allende'nin zaferine tepki gecikmemiş ve 40 Komitesi, 24 Ekim 1970'de yapılacak kongre oylamasından önce hangi önlemlerin alınması gerektiğini tartışmak üzere 8 ve 14 Eylül'de toplanmıştır. 15 Eylül'de Başkan Nixon, CIA Direktörü Richard Helms'e Şili'deki Allende rejiminin ABD tarafından kabul edilmeyeceğini bildirmiş ve Allende'nin başkanlığa erişmesini engellemek için bir askerî darbe girişiminde bulunulması da dâhil olmak üzere gerekenin yapılması için CIA'ya yetki ve bütçe vermiştir (United States Senate, 1975: 225-228).

17 Eylül 1970 tarihinde başkanın talimatı üzerine CIA tarafından oluşturulan Şili Görev Gücü bir organizasyon şeması hazırlamış ve askerî harekâtı tetiklemek amacıyla huzursuzluğu ve diğer olayları teşvik etmek için "olasılıklar" listesiyle birlikte ilk "Durum Raporu"nu sunmuştur (Department of State, 2015: 115). Bunun üzerine 21 Eylül 1970'de CIA Merkezinden Şili'deki bürosuna çekilen telgrafta açıkça Allende'nin göreve gelmesini engellemek için askerî çözüm bulunması amaçlandığı bildirilmiştir (United States Senate, 1975: 228). 40 Komitesi'nin 14 Eylül toplantısının ve Başkan Nixon'un 15 Eylül'de CIA'ya verdiği talimatın ardından ABD Hükümeti Allende'nin göreve gelmesini engelleme çabalarını iki

yönde ilerletmiştir: Siyasi, ekonomik ve propaganda faaliyetleri de dâhil olmak üzere 40 Komitesi tarafından onaylanan faaliyetleri içeren “Track I” bunlardan ilkidir. Bu faaliyetler, Şili'deki Allende'nin muhalifleri tarafından siyasi ya da askerî yollarla iktidara gelmesini önlemeye teşvik etmek için tasarlanan operasyonları kapsamaktadır. “Track II” faaliyetleri ise Başkan Nixon'un 15 Eylül emrine cevaben gerçekleştirilen ve Şili ordusunu Allende'ye karşı harekete geçmeye aktif olarak teşvik etmeye yönelik operasyonlar için tasarlanmıştır. CIA, Track II faaliyetlerini büyükelçiliği veya dışişleri bakanlığını bilgilendirmeksizin doğrudan Beyaz Saraya iletmek üzere yetkilendirilmiştir. Bu ara dönemde doğrudan CIA destekli faaliyetler sonucunda Latin Amerika ve Avrupa medyasında Allende aleyhine 726 makale, yayın, başyazı ve benzeri öğelerin çıkması CIA'nın yürüttüğü propaganda kampanyasının büyüklüğünü anlamak açısından önemlidir. Track II kapsamında 5 Ekim ve 20 Ekim 1970 tarihleri arasında (Allende'nin kongre tarafından onaylanmasından hemen önce) CIA, ABD desteği koşuluyla bir darbe girişiminde yer alabilecek Şilili asker ve polisten oluşan 21 kişiyle temasa geçmiştir (United States Senate, 1975: 23-25, Davis, 1985: 9). Bu süreçte dönemin ABD Şili Büyükelçisi Edward Korry, Şili ordusuyla temaslarında ABD'nin askerî yardımlarının kesilmesinin veya artmasının Allende'nin seçilmesine bağlı olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu konuda Korry'e CIA tarafından gönderilen telgrafta herhangi bir iç karışıklık çıkması durumunda ABD'nin Şili ordusuna gerekli desteği ve malzemeyi sağlayacağı da belirtilmiştir (United States Senate, 1975: 232). Nitekim 16 Ekim 1970 tarihli CIA genel merkezinden Şili'deki CIA merkezine çekilen telgrafta ABD'nin Allende'yi engelleme planının darbe üzerine kurulduğu açıkça görülmektedir (CIA'dan aktaran Kornbluh, 2013: 64-67):

“Allende'nin bir darbeye devrilmesine yönelik politikamız kararlılıkla devam etmektedir. Bu durumun 24 Ekim'den önce gerçekleşmesi daha çok tercih edilmekte ancak bu konudaki çabalar bu tarihten sonra da şiddetle devam edecektir. Her uygun kaynağı kullanarak bu amaca yönelik maksimum baskı oluşturmaya devam edeceğiz. Bu eylemlerin gizli ve güvenli bir şekilde uygulanması zorunludur böylece Amerikan Hükümetinin bu olaydaki tutumu gizli kalacaktır.”

Seçim sonuçlarının açıklanması ve Allende'nin resmi olarak başkan olması sürecinde CIA ilk olarak ordudaki darbe yanlısı subaylar hakkında Amerikan Askerî Ataşesi yoluyla istihbarat toplanmasını amaçlamış, daha sonra propaganda,

kademeli olarak Marksist bir devlet kurmaya doğru ilerleyeceğini, ABD'nin hayati çıkarlarını tehdit etmeyeceğini fakat Allende'nin Başkanlığının, Latin Amerika'daki ABD politikası için ekonomik ve psikolojik kayıplar yaratacağını vurgulamaktadır. Muhtıra Şili'deki güç odaklarını (ordu, kilise, özel sektör, işçi sendikaları, orta sınıf ve öğrenciler) açıklamakta ve bu güç odaklarının Allende'ye bakış açılarını detaylı bir şekilde ele almaktadır. 7 Eylül- 24 Ekim (Şili Kongresinin Başkan'ı onaylayacağı tarih) arasındaki sürecin önemine dikkat çekilmekte ve büyük bir şiddet patlaması gerçekleşmesi halinde bir darbe olasılığının artacağından bahsedilmektedir. Uluslararası boyuttan ise Allende'nin Şili'deki ABD etkisini silmeyi hedefleyeceği, Küba ile yakın ilişkiler kuracağı, SSCB'nin Şili'deki varlığını genişleteceğine dikkat çekilmektedir (Department of State, 2015: 108-114).

Merkezi İstihbarat Teşkilatında Hazırlanan Muhtıra, Washington, Tarihsiz

Bu muhtıra, Başkan Nixon'ın 15 Eylül'deki bir toplantıda verdiği talimatlara yanıt olarak ABD'nin Şili'deki gizli eylemlerinin operasyonel ayrıntılarını içermektedir. Operasyonel şema örgütsel, politik ekonomik, propaganda başlıkları altında detaylandırılmıştır (Department of State, 2015: 115-117).

Örgütsel olarak alınan kararlar şu şekildedir: CIA Genel Merkezi'nde iki özel operasyon birimi kurulmuş ve 18 Eylül'e kadar faaliyete geçmesi sağlanmıştır. Her iki birim de, siyasi eylem için 14 Eylül tarihli 40. Komite onayı kapsamında CIA bünyesinde faaliyet gösterecektir. Üç İstasyon Şefi geri çağırılmış, ikisi 18 Eylül'de görev gücünün askerî birimi olarak özel operasyon birimlerinden birinin şefi ve şef yardımcısı olarak hizmet etmek üzere Washington'a gelmiştir. Orijinal 40 Komite grubu da iki görevlinin eklenmesiyle genişletilmiştir. Bu birim, 40. Komite programına destek sağlamak için Şili Masasının mevcut merkezinden çalışmaya devam edecektir (Department of State, 2015: 115).

Muhtıranın politik ekonomik adımları altında El Mercurio gazetesine Allende kuvvetlerinin baskılarına karşı direniş pozisyonu için basın desteği sağlamalarına yönelik talimatı verildiğinden bahsedilmektedir. Bunun yanında Santiago'daki İstasyon Şefinin çeşitli Şili askerî liderleriyle dolaylı bağlantısı olduğu ve Başkan Frei'nin Kabinenin istifası, tamamı askerî figürlerden oluşan yeni kabinenin oluşturulması, Frei tarafından Başkan vekili olarak atanması ve nihayetinde Frei'nin Şili'den ayrılması aşamalarından oluşan bir plan sunulmaktadır. CIA temsilcilerinin, olası askerî ipuçlarını ve ekonomik güvenlik açıklarını

belirlemeye yönelik devam eden bir girişimin parçası olarak bilgi toplamaya devam ettikleri belirtilmektedir. Bu noktada iki üst düzey subay ile temas halinde olduğu açıkça ortaya konmaktadır (Department of State, 2015: 115-116).

Propaganda başlığı altında ise vurgulanan önemli noktalar şöyle sıralanmaktadır: Şili'de Marksist bir hükümete alternatif bulunacağına dair bir umut atmosferi yaratmaya yardımcı olunması; bir Allende oldubittisinin halk tarafından erken kabul görmesinin önlenmesi; Şililileri, bölge halklarının uygun bir çözümün bulunabileceği konusunda endişeli, dikkatli ve umutlu olduğuna ikna edilmesi; El Mercurio'nun sahiplerinin ve yayıncılarının Allende'nin yenilgisini sağlamak için savaşıma devam etme çabalarına destek verilmesi; Komünistlerin Şili'deki tüm medyanın kontrolünü ele geçirmek için yürüttükleri rapor edilen kampanyayı tüm medya varlıkları aracılığıyla kullanmak için azami çabanın gösterilmesi (Department of State, 2015: 116).

21 Eylül 1970 Tarihli Merkezi İstihbarat Teşkilatından Şili'deki İstasyona Çekilen Mesaj, Washington

CIA merkezi bu telgrafta Allende'nin başkan olmasını engellemek için gerçekleştirilecek operasyonların Track I ve Track II kapsamında gerçekleşeceğini netleştirmektedir. Açıkça Track I kapsamındaki operasyonların Şili kongresinin Allende'nin başkan olmasını engelleme yönündeki adımlar olduğu belirtilmekte, diğer yandan ise Track II operasyonlarının, yalnızca soruna askerî bir çözüm bulmak için CIA tarafından gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Yetkinin bir parçası olarak açıkça 40 Komitesinin, Dış İşleri Bakanlığı, Büyükelçi ve Elçiliklerin operasyonlardan haberdar edilmeyeceği veya bu operasyonlara hiçbir şekilde dahil olmayacağı vurgulanmaktadır. Böylelikle Amerikan Büyükelçisi Korry'nin Track II kapsamındaki operasyonlardan haberdar olmamasının altı çizilmekte ve Track I kapsamında hareket etmesinin sağlanması belirtilmektedir (Department of State, 2015: 120-121).

30 Ekim 1970 Tarihli Merkezi İstihbarat Teşkilatı İstihbarat Bilgi Telgrafı

"Seçilmiş Şili Devlet Başkanı Salvador Allende'nin Latin Amerika Devrimci Örgütlerine Yardım Etme ve Eğitim Teklifi" başlıklı bu telgraf, Şili Devlet Başkanı Salvador Allende ile Şili Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Brezilya Ulusal Kurtuluş Hareketi üyeleri arasında yapılan gizli bir toplantıdan bahsetmektedir. Allende, her iki örgütün liderlerine Şili'nin Latin Amerika devrimci örgütlerinin yardım ve eğitimi

için bir merkez haline geleceğini söylediği bildirilmektedir. Telgrafta Allende'nin, Şili'nin gelecekteki hükümetinin gerilla eğitim tesisleri, siyasi ve direniş eğitimi, mali destek ve diğer ülkelerden devrimcilere sığınma sağlayarak devrimci örgütleri destekleyeceğini söylediği bildirilmektedir. Ayrıca Allende'nin Şili Hükümeti'nin uluslararası itibarını korumak zorunda olacağı ve dolayısıyla Küba gibi tecrit ve abluka altına alınmamak için bu desteği gizli bir şekilde sağlaması gerektiği konusunda uyardığı aktarılmaktadır (Department of State, 2015:159-161).

5 Kasım 1970 Tarihli Merkezi İstihbarat Direktörü Richard Helms Tarafından Verilen Brifing, Washington

CIA Direktörü Helms Başkana verdiği brifingde Şilili Marksist Salvador Allende'nin, kendisini kontrol altında tutmak için neredeyse hiçbir önemli muhalefet olmadan ve Komünistlerin ve onun daha da aşırısı Sosyalist Partisinin hakim olduğu bir kabineye sahip olduğunu bildirmektedir. Brifingde ayrıca Şili iç siyasetinden ve kongrenin Allende'ye karşı lidersiz kaldığından bahsedilmektedir. Seçimden önce bile, son çare olarak Şili ordusunun Marksist bir hükümetin göreve başlamasına izin vermeyeceğine dair spekülasyonlar olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca birçok Şilili yüksek rütbeli subayın Allende'ye karşı olduğunu ifade ettiğini ve ABD yetkililerine bir Marksist'in başkan olmasına izin verilmeyeceğini ilettiğini bildirmektedir. Dahası Helms, Allende seçimde çoğunluğu kazandığında, birlik komutanları ve Hava Kuvvetleri Komutanı da dâhil olmak üzere bir dizi yüksek rütbeli subayın, Marksist bir hükümeti önlemek için yollar, araçlar ve destek aradıklarını iddia etmektedir (Department of State, 2015: 184).

4 Eylül seçimleri ile 3 Kasım'daki göreve başlama arasındaki süreçte hem askerî hem de siyasi kurumlarda Allende'nin Marksist bir rejimi göreve getirmesine izin verilmemesi gerektiği yönünde önemli unsurlar olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, eğer birleşmiş ve tamamen bir plana bağlı olsalar, Allende'nin başkanlığı üstlenmesini engelleyebilecek bir dizi güç faktörü olduğundan bahsedilmektedir. Helms Allende'nin başkanlığını engellemek isteyen bu çeşitli askerî ve siyasi liderlerin başarısızlığını birlikte hareket edememesi ve harekete geçme cesaretini gösterememesine bağlamaktadır. Brifingde ayrıca Şili'deki ABD yatırımlarından, bölge ülkelerinin Allende'ye yaklaşımlarından ve SSCB'nin pozisyonundan detaylıca bahsedilmektedir (Department of State, 2015: 184-188).

Sonuç

ABD II. Dünya Savaşı sonrası dönemde antikomünizm üzerinden etki alanındaki ülkeleri ve kendi liderliğindeki toplumu şekillendirmiştir. Bu etki antikomünizm uğruna askerî darbelerin desteklenmesine kadar varmıştır. Özellikle kendi alanında gördüğü Latin Amerika bu politikadan doğrudan etkilenen bir bölge olmuştur. Küba Devrimi ABD için büyük tehdit arz etmiş ve ABD bölgede Küba benzeri yönetimlerin oluşmasını engellemek için hem açıktan hem de gizliden tüm gücünü kullanmıştır. Nitekim demokrasi geleneği ve kurumsallaşmış anayasal sürekliliği olan bir ülke olan Şili bile bu politikalardan etkilenmiştir.

1970 yılında Şili’de Marksist bir başkan adayının en çok oyu alması ABD’nin antikomünizm koduna aykırı olarak bir tehdit oluşturmasına yol açmıştır. Bu tehdit CIA tarafından gerçekleştirilen ve propagandadan askerî subayların yüreklendirilmesine kadar gidebilecek operasyonların temeli olmuştur. CIA sadece bilgi toplamakla yetinmemiş, gerektiğinde Şili Büyükelçisine ve ABD Dış İşleri Bakanlığına bile haber vermeden gizli operasyonlarını gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlar (Track II özellikle) öncelikle Allende’nin başkanlığının Şili Kongresi tarafından onaylanmaması üzerine kurulmuştur. Ele alınan CIA belgeleri ayrıca bu operasyonların siyasi, ekonomi politik, propaganda olmak üzere tüm boyutlarıyla bu müdahalenin gerçekleştiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu belgeler CIA’nın hem bilgi alma hem de etkileme açısından Şili içindeki güç odaklarıyla temaslarını göstermesi açısından önemlidir. CIA böylesi operasyonlarda hedef ülkedeki anayasal sistemin işleyişinden askerî darbeye kadar amaca ulaşmada nelerin yapılabileceğini çok öncede ortaya koymuştur.

Bu süreçler sonunda 1932’den beri ordunun siyasetten uzak olduğu bir ülke olan Şili’de 11 Eylül 1973’te bir askerî darbe gerçekleşmiştir. Demokrasi geleneği ve anayasal sürekliliği düşünüldüğünde böylesi bir darbenin Şili’de gerçekleşmesi çarpıcıdır. CIA’nın yani ABD’nin antikomünizm temelinde kurduğu politikalar ABD etki alanındaki ülkelerin iç siyasetini belirlemiştir. Bu süreçte CIA’nın gizli operasyonlarının oynadığı rol öne çıkmaktadır.

Extended Summary

The Cold War was not only between two big powers, it was also between countries under the sphere of influence of these big powers. Also, domestic politics were not only domestic, they had implications for the international arena. Therefore,

U.S. was alerted when a Marxist candidate was gaining support in the early 1960's in Chile. It was when the CIA first started directly to support the strongest candidate against Allende. Despite the financial and strategic support of the CIA and US, they could not stop Allende's victory in 1970 presidential elections. He gained the majority of the votes but it was not enough to be the president. He needed a congressional approval to be the president. During this period between elections and the congressional approval, the CIA planned covert operations called "Two Tracks".

Thanks to the "Chile Declassification Project" under the Bill Clinton Presidency, 22200 CIA documents were declassified and shared to the public. It is understood from these documents that the CIA is not content with just collecting intelligence, but is in direct contact with the Chilean army, political parties, media institutions and party leaders. Far beyond contact, the CIA provided material, technical and strategic support to anti-Allende dissidents, soldiers and the media in order to prevent the Marxist President Salvador Allende, who was perceived as a threat by the United States. To take an action before the inauguration the CIA initiated the "Two Tracks" operation for the period until October 24, 1970, when Allende was to be appointed as president.

Track I included the operations carried out in coordination with the American embassy in Chile and the US State Department to prevent the official approval of Allende by the congress. For Track I operation the CIA contacted with the dissidents and congress members of Chile. Track I operations were in line with the official policy of the U.S. government.

On the other hand, Track II covered the operations carried out directly by the CIA without informing the embassy and the ministry and it aimed to mobilize the army against Allende. Although these operations could not prevent Allende from becoming president in the short run, they had a direct impact on Allende's overthrow in the long run. From the first moment of the elections, a military coup was always on the table for the CIA. It is not fair to say that CIA Operations were the only means to overthrow Allende because the U.S. government made Chilean economy "scream" during Allende's presidency. No matter how odd it was for Chilean politics, the CIA succeeded in making Chilean military intervene in the process on 11th September 1973. Chile, which was an anomaly among other Latin American

countries with its democratic and constitutional background, was deeply shaped by a superpower.

Kaynakça

Kitaplar ve Raporlar

- Angell, A. (1993). Chile Since 1958. L. Bethell (ed.) içinde, *Chile Since Independence* Cambridge University Press, 129-202.
- Biancardi, F. (2003). *Democracy And the Global System: A Contribution to The Critique of Liberal Internationalism*. Springer.
- Collier, S., & Sater, W. F. (2004). *A History of Chile, 1808-2002*. Cambridge University Press.
- Davis, N. (1985). *The Last Two Years of Salvador Allende*. Cornell University Press.
- Department of State. (2015). *Foreign Relations of The United States, 1969-1976, Volume E-16, Documents on Chile, 1969-1973*. Washington: United States Government Publishing Office. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve16> adresinden alındı.
- Fazal, T. M. (2007). *State Death: The Politics Of Geography, Conquest, Occupation And Annexation*. Princeton NJ.: Princeton University.
- Grow, M. (2008). *U.S. Presidents and Latin American Interventions: Pursuing Regime Change in the Cold War*. Lawrence: University of Kansas Press.
- Jahn, B. (2013). *Liberal Internationalism: Theory, History, Practice*. Springer.
- Kornbluh, P. (2013). *The Pinochet File, A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability*. The New Press.
- Loveman, B. (2001). *Chile: The Legacy of Hispanic Capitalism*. Oxford University Press.
- Lowenthal, M. M. (2019). *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington D.C.: C.Q. Press.
- Nixon, R. (1978). *The Memories of Richard Nixon*. New York: Grosset and Dunlap.
- Sahlins, P. (1991). *Charles Tilly, Coercion, Capital and European States, AD 990-1990*. Cambridge: Blackwell.

Smith, P. H. (2005). *Democracy in Latin America: Political Change In Comparative Perspective*. New York: Oxford University Press.

United States Senate. (1975). *Covert Action in Chile, 1963-1973*. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office.

Makaleler

Ikenberry, J. G., & Kupchan, C. A. (1990). Socialization and Hegemonic Power. *International Organization*, 44(3), 283-315. DOI: <https://doi.org/10.1017/S002081830003530X>.

Robinson, W. I. (1996). Globalization, The World System, And “Democracy Promotion” in US Foreign Policy. *Theory and Society*, 25(5), 615-665. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00188100>.

O'Rourke, L. (2017). Covert Calamities: American-Backed Covert Regime Changes and Civil War. *Canadian Foreign Policy Journal*, 23(3), 232-245. DOI: <https://doi.org/10.1080/11926422.2017.1359643>.

İnternet Kaynakları

Department of State. (2014). *Foreign Relations of United States, 1969-1976, Volume XXI, Chile 1969-1973*. Washington: United States Government Printing Office. 15.12.2021 tarihinde <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v21> adresinden alınmıştır.

National Security Council. (1950). *NSC 68: United States Objectives and Programs for National Security*. Washington. 15.12.2021 tarihinde <https://irp.fas.org/offdocs/nsc-hst/nsc-68.htm> adresinden alınmıştır.

U.S. Department of State. (2009). *Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume E–10, Documents on American Republics, 1969–1972*. Washington: Government Printing Office. 15.12.2021 tarihinde <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve10/d58> adresinden alınmıştır.

United States Senate. (1975). *Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders*. U.S Government Printing Office. 15.12.2021 tarihinde <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/94465.pdf> adresinden alınmıştır.

Yayımlanmamış çalışmalar

O'Rourke, L. (2013). *Secrecy And Security: U.S.-Orchestrated Regime Change During The Cold War*, The University of Chigago, Basılmamış Doktora Tezi.

Latham, R. (1994). *The Liberal Moment: International Order, Security and Pluralism in the Post-World War II Period*. Columbia University, Basılmamış Doktora Tezi.